

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสุดท้ายของรายงานวิจัยเกี่ยวกับผ้าย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ โดยใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการลงพื้นที่ผู้ไท ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และประสบการณ์ตรงจากการเป็นคุณผู้ไท ดำเนินชีวิตในสังคมผู้ไทตั้งแต่เกิดจนโตเข้าสู่วัยทำงาน ร่วมกับความรู้อจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสีครามและผ้าย้อมครามต่อเนื่องเป็นเวลา 17 ปี ดังนี้

1. สรุปผล

องค์ความรู้เรื่องผ้าย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ มีรากเหง้าร่วมกัน ตามประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่มีพัฒนาการแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์การใช้ผ้า ในการสรุปองค์ความรู้ผ้าย้อมคราม จากข้อมูลที่รวบรวมได้ แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ (1) รูปแบบผ้าย้อมคราม (2) เทคนิคและกระบวนการย้อมคราม

1.1 รูปแบบผ้าย้อมคราม

รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไท แต่ละประเทศ มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน และส่วนที่ต่างกัน ซึ่งรูปแบบผ้าย้อมครามนั้นเกิดจากการเลือกใช้เส้นใย การสร้างลาย และเทคนิคการทอ ทั้งนี้เพื่อผลิตผ้าให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์

1) รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทในประเทศไทย พบการทำผ้าย้อมครามในหมู่บ้านผู้ไท ทั้งจังหวัดสกลนคร กาฬสินธุ์ มุกดาหาร และนครพนม แต่ที่บ้านดอนกอย ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร มีจุดเด่นในกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมกันทำงานทุกขั้นตอนของกระบวนการย้อมคราม มีการบริหารกลุ่ม และแบ่งปันค่าตอบแทนเป็นระบบ ควบคุมคุณภาพผ้าได้ดีสม่ำเสมอ เป็นที่ไว้วางใจของผู้บริโภค มีจำนวนการสั่งซื้อมากจนผลิตไม่ทัน ค่างานสั่งซื้อนานข้ามปี ช่างทอที่นี่เลือกใช้เส้นใยเรยอน ซึ่งเป็นเส้นใยประดิษฐ์ เส้นเล็ก เรียบสม่ำเสมอ ไขมันปนเปื้อนน้อย ทำความสะอาดง่าย ย้อมติดสีครามได้ดี เป็นมันวาว แต่เส้นใยเรยอนมีความทนต่อแรงดึงต่ำกว่าฝ้ายเส้นมือ ช่างทอจึงแก้ปัญหาโดยการทอแบบ 4 ตะกอ เป็นลายลูกแก้ว ลายตาไก่ และลายหมากรุก ฯลฯ ทำให้เนื้อผ้าหนาขึ้น มีน้ำหนัก ทั้งตัว แต่คงรูปทรงดีขึ้น โดยลายผ้าจะนิยมลายหมี่บนเนื้อผ้า 4 ตะกอ หากกลุ่มเลือกใช้ฝ้ายเส้นมือจะทอขัดกันด้วยเทคนิค 2 ตะกอ สร้างลายตาหมากรุก หรือลายตามยาว ตามขวาง เหมาะแก่การใช้ประโยชน์สำหรับนุ่งห่มเป็นส่วนใหญ่

รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทบ้านดอนกอย ตัวแทนผู้ไทในประเทศไทย ใช้เส้นใยเรยอนย้อมคราม และทอด้วยเทคนิค 4 ตะกอ เกือบทั้งหมด มีใช้เส้นฝ้ายเส้นมือทอ 2 ตะกอก่อนข้างน้อย ส่วนลาย จะเป็นลายหมี่ค่อนข้างมากกว่าลายตาหมากรุก

2) รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบการทำผ้าย้อมครามที่บ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต โดยใช้เส้นฝ้ายเส้นมือย้อมคราม หลายโทนสี ก่อนนำมาทอลายขัด หากใช้เส้นยีนสีเดียวกัน และเส้นพุ่งสีเดียวกัน จะเกิดเป็นผืนผ้าย้อมครามไม่มีลาย แต่ถ้าหากใช้เส้นฝ้ายย้อมครามระดับโทนสีไม่เท่ากัน ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยีน จะเกิดผ้าลายตาหมากรุก และถ้าหากมัดหมี่และย้อมครามเส้นพุ่ง ทอขัดกับเส้นยีนสีน้ำเงิน จะเกิดผ้าลายหมี่สำหรับนำไปต่อหัว ต่อตีน ทำชิ้น นอกจากนี้ช่างทอบ้านละหาน้ำยังสร้างลายหลากหลายจากการสลับเส้นยีนและเส้นพุ่ง ด้วยเส้นฝ้ายย้อมสีธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีมากถึง 62 สี ผ้าย้อมครามบ้านละหาน้ำเหมาะสำหรับนุ่งห่มและแปรรูปเป็นของใช้ เช่น หมอน กระเป๋า ที่รองจาน

ผ้าย้อมครามผู้ไทบ้านละหาน้ำ ตัวแทนผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทอจากฝ้ายเส้นมือย้อมครามให้ไ้ระดับความเข้มของสีหลายระดับ อีกทั้งย้อมด้วยสีธรรมชาติอื่น ช่างทอจึงสามารถสร้างลายได้หลากหลาย นอกจากนี้ยังสร้างลายจากการมัดหมี่ย้อมครามเส้นพุ่ง ทอขัดกับเส้นยีนที่ย้อมสีครามล้วน

3) รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทั้งไทดำในเขินลาและเตียนเบียน และไทขาวในไลเจา ล้วนแต่เล็กทำผ้าย้อมครามแล้ว แต่ยังมีผ้าย้อมครามเก่า ใช้เป็นเสื้อ กางเกง เปียว และผ้าในพิธีกรรม ผ้าเหล่านี้ล้วนแต่ทำจากเส้นฝ้ายเส้นมือ นำมาทอขัดสานหรือ 2 ตะกอก เป็นผืนผ้าขาวก่อนนำไปย้อมครามจนได้สีน้ำเงินเข้มตามต้องการ จึงตกแต่งผ้าย้อมครามภายหลัง เช่น ผู้ไทดำปักเชิงผ้าย้อมครามทั้งสองข้างด้วยด้ายสี เหลือง แดง เขียว ทำเปียว ปะผ้าขัดหลายสีทำเสื้อสี ส่วนผู้ไทขาวต้องเตรียมผ้าย้อมครามไว้ประจำบ้านเพื่อใช้ปิดหน้าศพ นอกจากนี้ ยังพบผ้าห่มลายตาหมากรุก สีขาว-น้ำเงิน ซึ่งเกิดจากการสลับเส้นฝ้ายสีขาวและฝ้ายย้อมครามสีน้ำเงินทั้งเส้นยีนและเส้นพุ่ง

ผ้าย้อมครามผู้ไทบ้านนาทุง ตำบลเมืองซอ อำเภอพองไถ่ จังหวัดไลเจา ตัวแทนผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ล้วนแต่ใช้เส้นฝ้ายเส้นมือ ทอลายขัด ย้อมครามทั้งผืน สร้างลายด้วยการปักหรือปะด้วยด้ายสีแดง เหลือง และเขียว ปนผืนผ้าย้อมคราม และพบการสร้างลายตาหมากรุกด้วยการสลับเส้นฝ้ายสีขาวกับน้ำเงินทั้งเส้นพุ่งและเส้นยีน

รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ เริ่มจากรูปแบบง่ายๆ ในที่ตั้งดั้งเดิมคือผู้ไทในเวียดนาม ที่ใช้เส้นฝ้ายเส้นมือทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอก ได้ผืนผ้าขาว ก่อนนำไปย้อมคราม และตกแต่งผืนผ้าสีน้ำเงินภายหลัง ตามความต้องการใช้ประโยชน์ โดยไม่มีการซื้อขายผ้าย้อมครามแต่อย่างใด ส่วนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้เส้นฝ้ายเส้นมือเช่นกัน แต่ย้อมเส้นฝ้ายด้วยครามก่อนนำไปทอ ส่วนใหญ่ย้อมเส้นฝ้ายให้สีเข้มต่างระดับกัน เมื่อนำไปทอเป็นผืนผ้าด้วยเทคนิค 2 ตะกอก สร้างลายด้วยการสลับสีเส้นฝ้ายทั้งเส้นยีนและเส้นพุ่ง เกิดลายตามขวาง และตามยาว ตอบสนองความต้องการของตลาดต่างประเทศ ส่วนน้อยสร้างลายด้วยการมัดหมี่และย้อมครามเส้นพุ่ง ทอขัดกับเส้นยีนที่ย้อมสีครามล้วน เป็นผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ต่อหัว ต่อตีน ใช้เป็นผ้าถุงของผู้หญิงลาว สำหรับในประเทศไทย ส่วนมากใช้เส้นใยเรยอน ย้อมครามเป็นเส้นยีน มัดหมี่ย้อม

ครามเป็นเส้นพุ่ง ทอด้วยเทคนิค 4 ตะกอ ส่วนน้อยใช้ฝ้ายเส้นมือ สร้างลายทั้งสลับสีเส้นใย และมัดหมี่ย้อมคราม แต่ทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอ เปรียบเทียบรูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ ตามลำดับได้ดังนี้

พื้นที่	เส้นใย	การย้อม	การทอ(ตะกอ)	รูปแบบ
บ้านนาทุง	ฝ้ายเส้น	ผ้าขาว	2	ผ้าพื้นสีครามล้วน
บ้านละหานน้ำ	ฝ้ายเส้น	เส้นฝ้าย	2	ผ้าลายตาหมากรุก ผ้ามัดหมี่
บ้านดอนกอย	เรยอน	เส้นใย	4	ผ้ามัดหมี่ ผ้าลายตาหมากรุก

1.2 เทคนิคและกระบวนการย้อมคราม

ผู้ไททั้ง 3 ประเทศ ผลิตผ้าย้อมครามด้วยวัตถุดิบ กระบวนการ และขั้นตอนคล้ายกัน ได้แก่ สกัตสีครามจากพืช ได้นี้อครามเก็บไว้ ทำเส้นฝ้ายเส้นมือ เตรียมน้ำย้อมคราม ย้อมฝ้ายในน้ำย้อมคราม และทอเป็นผืน แต่รายละเอียด แตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

1) **เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในประเทศไทย** ผู้ไทบ้านดอนกอย ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สกัตสีครามจากต้นครามชนิดฝักโค้งงอเท่านั้น โดยเก็บใบครามแก่และสด ตอนเช้ามีด แขน้นานาน 24 ชั่วโมง แยกกาก เติมนุ่น กวน และเก็บเนื้อครามไว้ ผสมน้ำขี้เถ้า ที่ได้จากการเผาไม้บางชนิด เช่น เหง้ากล้วย เครือจาม กิ่งมะขาม และผสมน้ำต้มใบไม้ โจงเข้า-เย็น เมื่อน้ำย้อมเป็นสีเหลืองจึงนำเส้นใยเรยอนที่ต้มทำความสะอาดแล้วลงย้อม เข้า-เย็น จนได้สีเข้มตามต้องการ ล้างน้ำแรกในถังเก็บน้ำล้าง ครึ่งต่อไปจึงล้างน้ำหลายๆครั้ง จนน้ำล้างใส ผึ่งฝ้ายในที่ร่มให้แห้ง รอนำไปทอเป็นผืนผ้า และสุดท้ายแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม

2) **เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** ผู้ไทบ้านละหานน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สกัตสีครามจากการแช่ต้นครามชนิดฝักตรงเท่านั้น ในน้ำนาน 24 ชั่วโมง จึงแยกกาก เติมนุ่นขาวและกวน เก็บเนื้อครามไว้ผสมกับน้ำขี้เถ้าที่เผาจากไม้บางชนิด เช่น เหง้ากล้วย เครือหมากเห็บ โจงน้ำย้อมเข้า-เย็น จนน้ำย้อมเป็นสีเหลืองจึงย้อม และย้อมอีก เข้า-เย็น จนได้เส้นฝ้ายสีเข้มตามรหัสสีที่ตกลงกับผู้สั่งซื้อไว้ ช่างย้อมล้างฝ้ายครั้งแรกในน้ำปูนใส ถัดไปจึงล้างน้ำหลายๆครั้งจนน้ำล้างใส สุดท้ายแช่ฝ้ายในน้ำข้าว และผึ่งในที่ร่มให้แห้ง นำไปทอตามรูปแบบที่ต้องการ ส่งให้แก่บริษัททงทะเลาศิลป์ เพื่อล้างน้ำข้าวในผืนผ้าให้สะอาด และแปรรูปต่อไป

3) **เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม** ผู้ไทบ้านนาทุง อำเภอพองโถ สกัตสีครามจากต้นครามชนิดฝักโค้งงอเท่านั้น ด้วยการเก็บใบครามตอนเย็นแช่น้ำ 1-2 วัน ส่วนหอมแช่ 2-3 วัน เนื้อครามที่ได้ทั้งจากครามและหอมจะเก็บปนกัน เมื่อต้องการย้อม ผู้ไทชาวจะใช้ขี้เถ้าในเตาไฟผสมน้ำ แล้วแยกเอาน้ำขี้เถ้า ผสมกับเนื้อคราม โจงคราม เข้า-เย็น จนน้ำย้อมเป็นสีเหลือง จึงใช้ย้อมผ้าเสื้อ และกางเกง ให้ได้สีเข้มตามต้องการ แช่น้ำต้มมะเข่า และล้างด้วยน้ำต่ออีกจนสะอาด ตากผ้าย้อมครามในที่ร่มจนแห้ง

การย้อมครามของผู้ไท 3 ประเทศ ใช้หลักการเดียวกัน คือใช้เนื้อครามผสมน้ำซี้เถ้า โจงครามเข้า-เย็นจนน้ำย้อมเหลืองจึงย้อมผ้าหรือฝ้าย ส่วนย่อยที่ต่างกันคือ ผู้ไทขาวใช้เนื้อครามจากห้อมและครามฝักงอบนกันใช้ซี้เถ้าจากเตาไฟ หลังจากย้อมครามแล้ว แช่ผ้าในน้ำต้มมะเบ่า ส่วนผู้ไทบ้านละหาน้ำใช้เนื้อครามจากครามฝักตรงเท่านั้น ใช้ซี้เถ้าเฉพาะ ล้างฝ้ายย้อมครามน้ำแรกด้วยน้ำปูนใส ฝ้ายที่ล้างสะอาดแล้วต้องแช่น้ำข้าว ก่อนนำไปทอ และล้างออกจากฝืนผ้าก่อนนำไปแปรรูป ผู้ไทบ้านดอนกอย ใช้เนื้อครามจากครามฝักงอผสมน้ำซี้เถ้าเฉพาะกับน้ำต้มใบไม้ ล้างเส้นใยย้อมครามครั้งแรกในถังเก็บน้ำล้าง สุดท้ายแช่น้ำยาปรับผ้านุ่มเปรียบเทียบเทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไท 3 ประเทศ ตามลำดับได้ดังนี้

พื้นที่	แหล่งสี	ซี้เถ้า	ย้อม (ซ้ำ)	ปรับปรุงผ้าหลังย้อม
บ้านนาลุง	ครามงอกกับห้อม	เตาไฟ	6	แช่น้ำต้มมะเบ่า
บ้านละหาน้ำ	ครามฝักตรง	เผาเฉพาะ	6	ล้างน้ำแรกด้วยน้ำปูนใส สุดท้ายแช่น้ำข้าว
บ้านดอนกอย	ครามฝักงอ	เผาเฉพาะ	6	ล้างน้ำแรกในถังเก็บสี สุดท้ายปรับผ้านุ่ม

2. อภิปรายผล

งานถักทอผ้าเพื่อสมาชิกในครอบครัว เป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้หญิงอีสานทุกคน เมื่อวัยเด็กจึงชินตากับภาพของแม่ในงานทอผ้า เมื่อเริ่มสาวจึงถูกฝึกหัดงานทอ จนสามารถทอผ้าพื้น ผ้าขาวม้า ซิ่นทิว ปลอกผ้าห่ม ปลอกหมอน และหากมีความสามารถ ทอซิ่นห่ม ซิ่นไหม และผ้าซิดได้ ถือว่าหญิงผู้นั้น ทรงคุณค่าในการเป็นแม่ศรีเรือน

งานถักทอของผู้หญิงผู้ไท ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ผ้าไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดดเด่นที่ความประณีตในงานทอ ความสวยงามของลายและสี อันหลากหลาย บนเส้นไหมน้อย อีกผลิตภัณฑ์หนึ่ง คือผ้าฝ้ายย้อมคราม ของหญิงผู้ไท อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดดเด่นที่ภูมิปัญญาในการสกัดและเตรียมน้ำย้อมจากครามธรรมชาติ ให้ได้สีน้ำเงิน สดใส ติดทนนาน ไม่ลอกหลุด

การใช้สีครามธรรมชาติ เคยมีมานานหลายพันปี ในเขตร้อนและเขตอบอุ่นของโลก โดยส่วนใหญ่ใช้เป็นสีย้อมเครื่องนุ่งห่ม ในสังคมทุกชนชั้น แต่เมื่อประมาณ ศตวรรษที่ 18 กำเนิดสีสังเคราะห์ เส้นใยสังเคราะห์ที่ผลิตได้ง่าย จึงเกิดการผลิตเครื่องนุ่งห่มเป็นอุตสาหกรรม การใช้สีครามธรรมชาติจึงลดลงอย่างรวดเร็ว จนเมื่อกระแสความนิยมผลิตภัณฑ์ธรรมชาติกลับมา ผ้าย้อมครามธรรมชาติจึงกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนก่อนโลกโหยหา ขณะที่ภูมิปัญญาการทำผ้าย้อมครามธรรมชาติเหลืออยู่น้อยมาก ในความทรงจำของผู้หญิงสูงวัยในชนบท การฟื้นฟูผ้าย้อมครามขึ้นมาอวดสายตาชาวโลก เกิดขึ้นในหมู่หญิงผู้ไท แขวงสะหวันนะเขต และจังหวัดสกลนครในเวลาใกล้เคียงกัน แต่ด้วยสังคมและวัฒนธรรมของภูมิลำเนาที่แตกต่างกัน ทำให้ผ้าย้อมครามของผู้ไทในแต่ละประเทศ มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนี้

2.1 ฝ้าย้อมครามผู้ไทในประเทศไทย

ผู้ไทในประเทศไทยมีมากในพื้นที่ 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวแล้ว โดยจังหวัดสกลนครมีชุมชนผู้ไทมากที่สุดราว 200 กว่าหมู่บ้าน อำเภอพรรณานิคม มี 10 ตำบล เป็นชุมชนผู้ไท 9 ตำบล มีกลุ่มทอฝ้าย้อมครามอยู่ทุกตำบล แต่ส่วนใหญ่จะทำงานในบ้านของตน ส่งเพียงผลิตภัณฑ์ไปรวมที่ประธานกลุ่มซึ่งมักจะทำหน้าที่การตลาดด้วย มีเพียงกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอยเท่านั้น ที่มีมีที่ตั้งกลุ่ม สมาชิกกลุ่มร่วมกันทำงานทุกกระบวนการ การผลิตฝ้าย้อมครามภายในที่ตั้งกลุ่ม มีการตอบแทนสมาชิกตามเวลาทำงาน มีทุนกองกลางสำหรับบำรุงกลุ่มและชุมชน งานวิจัยฝ้าย้อมครามผู้ไท จึงเลือกกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย เป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ผลิตฝ้าย้อมครามผู้ไทในประเทศไทย

1) รูปแบบฝ้าย้อมครามผู้ไทกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย ดังที่กล่าวในบทที่ 3 ถึงพัฒนาการของกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย จากหญิงผู้ไทครอบครัวหนึ่ง ทำฝ้าย้อมครามใช้ในครอบครัวต่อเนื่อง จากยายและแม่ ด้วยรูปแบบโบราณ กล่าวคือใช้ฝ้ายเส้นมือ ย้อมผืนผ้าเป็นสีน้ำเงินตัดเส้น หรือย้อมเส้นฝ้ายมัดหมี่ทำเส้นพุ่งทอผ้าถุง จนมีผู้ว่าจ้างให้ทำฝ้าย้อมครามจากเส้นใยและลายผ้าที่ผู้ว่าจ้างกำหนด ครอบครัวนี้จำนวน 5 คน จึงร่วมมือกันใช้ความรู้ที่มีคือการปลูกคราม สกัดสีคราม เตรียมน้ำย้อม มัดหมี่เส้นใยตามลายที่กำหนด ย้อมครามและทอเป็นผืนผ้า ทำให้มีรายได้จุนเจือครอบครัว การรับจ้างทำงานนี้ถึง 5 ปี ทำให้ทั้ง 5 คนเพิ่มความรู้ชำนาญในเทคนิคการผลิต และเรียนรู้รูปแบบผ้าที่ตลาดต้องการ เมื่อการว่าจ้างลดลง ทั้งหมดจึงลงหุ้นซื้อเส้นฝ้ายเส้นมือจากชุมชนใกล้เคียง ผลิตฝ้าย้อมครามโดยไม่มีความรู้ด้านการตลาดแม้แต่น้อย เริ่มแรกจึงล้มเหลวแต่ไม่ท้อ ผลิตชิ้นงานต่อไป เริ่มขายให้แก่ข้าราชการในหมู่บ้าน เสริมกำลังโดยชักชวนสะใภ้เข้ามาช่วยหุ้นด้วยรวม 9 คน ต่อมารัฐบาลมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่มีเป้าหมายแปลงภูมิปัญญาและวัตถุดิบท้องถิ่นไปเป็นทรัพย์ จึงได้รับคำแนะนำและส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ในการตั้งกลุ่มครั้งใหม่ เพิ่มสมาชิกและจดทะเบียนกลุ่มร่วมกันผลิตชิ้นงานอย่างตั้งใจ ประณีตกับการคัดวัตถุดิบ ใส่ใจกับฝีมือการย้อม การทอ กตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ให้วิชา เด็ดดอกไม้บูชาทุกวันพระ และซื่อสัตย์ต่อลูกค้า ศรัทธาในผลงานตน แม้ไม่มีความรู้ในแหล่งขาย แต่ในที่สุด ประสบความสำเร็จจากคุณภาพของผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับเวลาขณะนั้นตลาดฝ้าย้อมครามขยายตัว ผู้บริโภคที่เคยเป็นกลุ่มผู้นิยมผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมขยายสู่ผู้บริโภคทั่วไปที่ต้องการฝ้าย้อมครามเพราะความสวย ทั้งสี และลาย อีกทั้งไม่ซีด ไม่ตกสี สวมใส่สบาย ดูแลง่าย หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนโดยนิตหมายสวมใส่ฝ้าย้อมครามทุกวันศุกร์ กลุ่มย้อมครามในจังหวัดสกลนครจึงเพิ่มขึ้น ฝ้ายเส้นมือไม่พอป้อนสู่กลุ่มย้อมคราม แต่มีเส้นใยเรยอนจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นตัวเลือก หลังทดลองใช้ พบว่ามีคุณสมบัติในการติดสีครามดีเท่ากับฝ้ายเส้นมือ หาซื้อง่ายจากร้านขายส่งในอำเภออากาศอำนวย ราคาถูกกว่า เส้นใยเล็ก เรียบ สม่่าเสมอ เป็นเงา ผืนผ้าเรียบบาง ด้อยกว่าฝ้ายเส้นมือเพียงทนต่อการขัดถูและแรงดึงต่ำ อีกทั้งความคงรูปไม่ค่อยดี แต่ด้วยความสวยของสีสดใส และเป็นเงา ฝ้าย้อมครามจากเส้นใยเรยอนจึงได้รับความนิยมมาก โดยเฉพาะใช้ทอผ้าคลุมไหล่ และผ้าพันคอ เพราะเนื้อผ้าทั้งตัว

อีกทั้งเป็นผ้าที่ใช้ได้ทุกเพศ ทุกวัย ราคาพอเหมาะกับกำลังซื้อของบุคคลทั่วไป เหมาะแก่การใช้เป็นของฝาก และของที่ระลึก

ผ้ามัดหมี่ใยเรยอน ทอลายขัด ใช้ประโยชน์เพื่อนุ่งห่มได้ไม่ค่อยดีเพราะเนื้อบาง ไม่อยู่ตัว ความทนต่ำ แต่เมื่อ อนุรัตน์ สายทอง ฐิติรัตน์ แวนเรืองรอง และอำนาจ สุนาพรม (2552 : 37) ทดลองนำพิมกับเทคนิคการทอหลายตะกอ มาใช้ทอผ้าย้อมคราม พบว่าได้รับความนิยมมาก โดยเฉพาะผ้าพันคอที่ใช้เส้นใยเรยอนทอด้วยเทคนิค 5 ตะกอ เอื้อเดียว ทำให้รูปแบบผ้าย้อมครามจากเส้นใยเรยอนที่เล็กเรียบสม่ำเสมอ บางเบา เกิดลายในผืนผ้าที่มาจากความลึก ความนูน ทำให้เป็นเงามากขึ้น และลดจำนวนลายหมี่ ซึ่งเป็นลายเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นอกจากลายแล้ว ยังทำให้เนื้อผ้าหนาและหนักมากขึ้น เพิ่มความคงตัวแก่ผ้า เหมาะแก่การใช้คลุมไหล่ และพันคอมากขึ้น หรือแม้แต่ผ้าผืนสำหรับตัดเสื้อหรือชุด ของผู้บริโภคในท้องถิ่น ช่างทอยังสามารถมัดหมี่เส้นพุ่งสร้างลายหมี่ในผืนผ้าหลายตะกอนั้น โดยลดขนาดลายหมี่ลง อีกทั้งกระจายลายหมี่ห่างออกไป เพื่อให้เห็นลายในเนื้อผ้า หรือช่างทอสร้างลายจากการสลับสีเส้นใย จางบ้าง เข้มบ้าง ทั้งในเส้นยืนและเส้นพุ่ง และทอด้วยเทคนิคหลายตะกอ จะเกิดทั้งลายในเนื้อผ้าและลายจากสีต่างระดับความเข้มผ้าที่ได้รับการพัฒนาแล้วนี้ จะใช้ได้ทุกเพศ ทุกวัย

สำหรับเส้นฝ้ายเข็นมือ ยังมีทออยู่บ้างสำหรับผู้บริโภคกลุ่มดั้งเดิม สำหรับตัดเย็บเสื้อผ้าบุรุษที่ไม่ต้องการความนุ่มพลิ้วของผ้า โดยทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอ สร้างลายจากการมัดหมี่ลายเล็กๆ หรือลายจากการสลับสีเส้นใย เนื่องจากผ้าเข็นมือมักจะเส้นขนาดใหญ่ ทำให้ลายที่เกิดจากการทอหลายตะกอมีขนาดใหญ่ และเนื้อผ้าหนาเกินไป อีกทั้งเส้นฝ้ายเข็นมือที่ไม่สม่ำเสมอ ทำให้เกิดความลึกความนูนในเนื้อผ้าได้ แม้ทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอ แต่ถ้าต้องการผ้าเพื่อแปรรูปเป็นของใช้เช่น หมอน เบาะ ยาม กระเป๋า ฯลฯ ฝ้ายเข็นมือ 4 ตะกอ จะใช้ได้ดี สวย และทน นอกจากนี้ผ้าฝ้ายเข็นมือย้อมครามมีความพิเศษ จากคุณสมบัติของฝ้าย ที่ซับน้ำระบายอากาศ และคุณสมบัติของสีคราม ในการต้านเชื้อแบคทีเรีย และปกป้องแสงอัลตราไวโอเล็ต การใช้ผ้าย้อมครามจึงไม่ควรอัดผ้าขาว รองผ้าสีน เพราะจะทำให้ผู้สวมใส่ไม่ได้ประโยชน์จากคุณสมบัติพิเศษนี้

2) กระบวนการย้อมครามของผู้ไทกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย สมาชิกกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอยทั้ง 45 คน ร่วมกันทำงานทุกขั้นตอนการผลิตผ้าย้อมครามของกลุ่ม ในเวลาทำการ 8.00-16.00 น. ทุกวัน ยกเว้นฤดูทำนาเป็นเวลา 4 เดือน และบางช่วงที่เร่งงาน ช่างทอจะทำงานถึง 4 ทุ่ม หรือสมาชิกต้องไปร่วมกิจกรรมงานประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน

การผลิตผ้าย้อมครามให้สวยงาม สีไม่ตก ขึ้นกับปัจจัยสำคัญคือคุณภาพของวัตถุดิบ ได้แก่ เนื้อคราม เส้นใย และน้ำซี้เก็ก กับภูมิปัญญาในกระบวนการผลิต สมาชิกทุกคนต้องนำเนื้อครามครั้งละ 6 กิโลกรัม ตามที่ฝ้ายดูแลรักษาหม้อครามเรียกเก็บ และตรวจสอบคุณภาพเนื้อคราม ต้องละเอียด เนื้อเนียน สีน้ำเงินเข้ม เป็นเงา สมาชิกเกือบทุกคนจึงต้องปลูกคราม ในเนื้อที่ประมาณ 1-2 งาน เก็บและกวนคราม ทำเนื้อครามด้วยตนเอง เพื่อควบคุมคุณภาพขั้นต้น ตั้งแต่ปลูกครามชนิดฝักงอ เก็บใบครามก้านแรกเมื่ออายุราว 1 เดือน พร้อมกับคายหญ้า ถอนต้นเล็กไม่แข็งแรง นำมาล้างดินปนเปื้อนและแช่น้ำ 24 ชั่วโมง ขั้นตอนเติมปูนขาว ต้องร่อน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย คุณภาพดี ได้รับความเชื่อถือ และเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค สืบเนื่องมาจากความประณีต มีวินัย ในการคัดวัตถุดิบ สมาชิกผลิตเนื้อครามด้วยตนเอง สมาชิกร่วมกันเผาไม้เตรียมขี้เถ้า คนๆเดียวดูแลหม้อคราม ทอผ้าจากก็ภายในกลุ่ม และกลุ่มยึดถือความกตัญญู ต่อครูผู้ถ่ายทอดความรู้ ก่อตั้งกลุ่มจากเครือญาติจนเข้มแข็งจึงรับสมาชิกเพิ่ม แต่ยังบริหารกลุ่มแบบเครือญาติ และให้ความสำคัญในความปรองดองในกลุ่ม ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ซึ่งลักษณะสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท จะปลูกบ้านเรือนในกลุ่มเครือญาติ เคารพยำเกรงผู้อาวุโส เครื่องครัดในประเพณี ขยัน ประหยัด และพึ่งตนเอง ลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม ที่ซับซ้อนและมีข้อจำกัดมาก

2.2 ผ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผู้ไทบ้านละหานน้ำที่ทำงานเป็นเครือข่ายกับบริษัทหงสะหาคิลป์ นานจนชำนาญจะผลิตผ้าย้อมครามครบทุกขั้นตอนในครัวเรือน ตามรูปแบบที่บริษัทกำหนด และส่งผืนผ้าให้บริษัทฯ แต่บางส่วนรับเส้นฝ้ายย้อมครามจากโรงย้อมของบริษัทฯ นำมาทอตามรูปแบบที่บริษัทกำหนดเช่นกัน

1) รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทบ้านละหานน้ำ ผ้าย้อมครามบ้านละหานน้ำเพื่อส่งบริษัท เป็นรูปแบบผ้าย้อมครามดั้งเดิม นั่นคือใช้ฝ้ายเส้นมือทั้งหมดซึ่งบริษัทมีเครือข่าย 1,000 ครอบครัวยุใน 3 แขวง เป็นผู้ผลิตฝ้ายเส้นมือ โดยเครือข่ายเหล่านี้มีความชำนาญในการเส้นฝ้าย ดังนั้นจึงสามารถควบคุมขนาดเส้นฝ้ายได้สม่ำเสมอ โกล้เคียงเส้นฝ้ายจากโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทสามารถกำหนดขนาดเส้นฝ้ายที่ต้องการได้ จึงสามารถผลิตผ้าฝ้าย บาง หรือหนาได้ แม้ทอลายขัด 2 ตะกอ ที่นี้จะสร้างลายผ้าจากการสลัสนีเส้นใย ทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง หรือเส้นยืนอย่างเดียว เส้นพุ่งอย่างเดียว เนื่องจากบริษัทกำหนดระดับความเข้มของสีครามหลายระดับ อีกทั้งใช้สีธรรมชาติมากถึง 62 สี ทำให้สร้างลายจากการสลัสนีเหล่านี้ได้มากมาย ตรงตามความต้องการของตลาดต่างประเทศ ที่เป็นผู้บริโภคหลักของบริษัท สำหรับตลาดในประเทศ มีเพียงเล็กน้อย ยังนิยมผ้าถุงมัดหมี่ ต่อหัวต่อตีนต่างหาก กับผ้าผืนสีครามสำหรับนุ่งคู่กับผ้าถุง

2) กระบวนการย้อมครามของผู้ไทบ้านละหานน้ำ กระบวนการย้อมครามของบ้านละหานน้ำ เป็นแบบดั้งเดิม ตั้งแต่ใช้ครามชนิดฝักตรง ที่ให้สีครามโทนม่วง เป็นงานน้อย ใช้ฝ้ายเส้นมือ ทอขัดสาน 2 ตะกอ ลายสลัสนี ได้รับการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอน ในการผลิตให้ได้สี และลายตรงการสั่งซื้อ อีกทั้งไม่มีการปนเปื้อนสารเคมี ส่วนที่บริษัทเพิ่มมูลค่าแก่ผ้า คือการค้นคว้าทดลองหาสีธรรมชาติอื่นทอแซมสร้างลาย การล้างฝ้ายย้อมครามครั้งแรกในน้ำปูนใส ทำให้สีครามเข้มขึ้นและลอกหลุดน้อยลง การลงทุนจ้างนักร้องแบบจากต่างชาติ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ อย่างประณีต เป็นสินค้าพร้อมใช้ และบริษัทส่งสินค้าให้บริษัทคู่ค้าในต่างประเทศอย่างมีระบบ ตามหลักการดำเนินการทางธุรกิจสากล

การทอผ้าแต่ละผืนจะถูกออกแบบไว้ตั้งแต่ต้น ทั้งสีและลาย เพื่อนำไปแปรรูปเป็นของใช้ ตามการออกแบบของนักร้องแบบชาวต่างชาติที่ เป็นผู้บริโภคลายทาง ซึ่งมีเป้าหมายบริโภคผ้าเหล่านี้เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นตลาดผ้าของบริษัท เครื่องครัดกับคุณภาพผ้า การเลือก

วัตถุดิบ และกระบวนการย่อม ต้องตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว ขณะเดียวกันความสะอาด ประณีตในกระบวนการทั้ง ย้อม ทอ และแปรรูปต้องได้มาตรฐานของผู้บริโภค บริษัทจึงต้องมีโรงย้อม ที่สามารถควบคุมการย้อมของพนักงาน ทั้งการติดสี และระดับความเข้มของสี ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมของเผ่าผู้ไทมีอยู่ดั้งเดิม ผู้บริหารของบริษัทเข้าใจต้นทุนที่มีอยู่เป็นอย่างดี จึงสามารถส่งเสริมและสร้างความเชื่อมั่นแก่สมาชิก จนทำให้ฝ้าย้อมครามจากภูมิปัญญาผู้ไทบ้านละหานน้ำ เป็นที่ยอมรับของตลาดต่างประเทศ ดังเช่นคำบรรยายที่บริษัทกล่าวไว้ดังนี้ “การส่งเสริมเรียกได้ก็ตาม ถ้าหากแพคเกจเหมาะกับท่าแข่งในท้องถิ่นแล้ว จะได้ฮับความสำเร็จ “สิบช่างบ่ท่อเคย สิบลูกเขยบ่ท่อพ่อเฒ่า” คำว่านี้มันพิสูจน์ให้เห็นว่า การที่มีมูลเชื่อ ท่าแข่ง บ่มซ่อนภายในตั้งแต่ รุ่ง ปู่ ย่า ตา ทวด นั้น เป็นพื้นฐานมันแก่น สามารถนำมาประยุกต์ และส่งเสริมให้มีคุณค่า มีราคาได้ง่ายกว่า ก้าวหน้าไวกว่า ดังเดียวกับฝ้ายและคราม ที่เคยติดพันกับวิถีชีวิต และยึดครองประเพณีของเผ่าผู้ไท เขตละหานน้ำ เมื่อถึงกะตุก ซุกยู่ ก็บ้านเฮือช่วงถึกแปวน้ำไหล เฮือลำนันก็ต้องมีชัยชนะ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้แน่นอน”

2.3 ฝ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ผู้ไทในแคว้นสิบสองจุไทในเวียดนาม คือผู้ดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย ทั้งไทดำและไทขาวล้วนแต่ใช้ผ้าถุงนุ่งสีดำ และไทดำใช้ผ้าสีดำในพิธีกรรมค่อนข้างมาก ที่ในอดีตทำจากฝ้าย้อมคราม แต่ปัจจุบันกลายเป็นผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตจากเวียดนามและจีน จากการลงพื้นที่ ไม่พบหมอน้ำย้อมครามเหลืออยู่เลย แต่ผู้หญิงไทดำล้วนแต่รู้วิธีการย้อมคราม และมีคำบอกเล่าว่ายังมีการย้อมครามในบางหมู่บ้าน แต่ที่พบคือฝ้าย้อมครามเก่าอายุ 5 ปีขึ้นไป ที่ยังใช้สวมใส่ในบางโอกาสเช่นเสื้อของนักดนตรีพื้นเมือง เสื้อของพ่อบ้านสำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวัน ทำไร่วางสวน และฝ้าย้อมครามของไทขาวที่บ้านนาทุ้ง ที่ต้องมีไว้ประจำบ้านอย่างน้อย 2 เมตร เพื่อใช้ปิดหน้าศพของคนในครอบครัว ซึ่งหากความเชื่อนี้ยังอยู่คู่สังคมผู้ไทขาวน่าจะสืบทอดฝ้าย้อมครามไว้ได้ แต่เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมให้ข้อมูลว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่ใช้ผ้าพื้นเมืองแล้ว อีกทั้งการทอผ้าพื้นเมืองมีอยู่น้อยมาก เท่าที่พบมีเฉพาะการทอผ้าซิดสีแดง เอาไว้ทำผ้าปูนอน ผ้าห่ม ผ้าอ้อมลูก และที่พบใช้มากคือทำยามประจำตัวเมื่อออกนอกบ้านสำหรับใส่เงินและเครื่องใช้ส่วนตัว

1) รูปแบบฝ้าย้อมครามผู้ไทบ้านนาทุ้ง บ้านนาทุ้ง อำเภอพองโถ จังหวัดไลเจา มีร่องรอยการผลิตฝ้าย้อมครามเด่นที่สุด นั่นคือมีต้นคราม ต้นฮ่อม จำนวนมาก มีการผลิตฝ้ายเส้นมือ มีฝ้าย้อมครามใช้ และยังมีความเชื่อในการใช้ฝ้าย้อมครามในพิธีกรรม อีกทั้งองค์ความรู้ในกระบวนการผลิตฝ้าย้อมครามของชาวไทขาว ยังมีอยู่พร้อม ดังนั้นจึงสามารถผลิตฝ้าย้อมครามได้หากต้องการใช้ประโยชน์ โดยรูปแบบฝ้าย้อมครามมีทั้งทอผ้าขาวก่อนย้อมคราม และย้อมเส้นฝ้ายก่อน จึงนำมาทำเส้นยืนสลักับกับฝ้ายขาว และทอสลัสีระหว่างฝ้ายขาวกับฝ้าย้อมครามเกิดผ้าลายตาหมากรุกสีขาว -น้ำเงินเข้ม อายุไม่น่าจะต่ำกว่า 40 ปี เพราะในส่วนช่องสีน้ำเงิน ขาดเป็นรูปเป็นจำนวนมา ซึ่งผ้ารูปแบบนี้ไม่พบในกลุ่มไทดำ

2) กระบวนการย้อมครามของผู้ไทบ้านนาทุ่ง ด้วยภูมิประเทศเป็นที่สูง ภูมิอากาศค่อนข้างหนาว ทำให้ครามกับห้อมเจริญเติบโตได้ที่แปลงเดียวกัน แต่พื้นที่ของครามต้องการแดดมากกว่า ส่วนห้อมต้องการแดดรำไรอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ในป่า ทั้งห้อมและครามจึงถูกนำมาใช้ปนกัน โดยใช้ประโยชน์จากห้อมที่ให้สีน้ำเงินเข้ม ขณะที่ครามฝักองจะทำให้สีครามเป็นเงา ทำให้ผ้าสวยงาม ช่างย้อมที่บ้านนาทุ่งเก็บครามตอนเย็น แช่ครามในน้ำใช้เวลา 1 – 2 วัน นานกว่าในประเทศไทยและลาวที่แช่เพียง 1 วัน ทั้งนี้เป็นคุณสมบัติทางเคมีของสีครามซึ่งไพศาล คงคาอุยฉาย (2543) รายงานไว้ว่าใบครามสดจะปล่อยสีครามออกมาในน้ำอุณหภูมิสูงได้เร็วกว่าน้ำอุณหภูมิต่ำ และอนุรัตน์ สายทอง (2545) รายงานว่าที่อุณหภูมิคงที่ เวลาที่เหมาะสมเท่านั้นที่ใบครามสดให้สีครามมากที่สุด เช่นในน้ำ 29 องศาเซลเซียส จะให้สีครามมากที่สุดเมื่อแช่นาน 18 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังรายงานว่ใบครามสดบดแช่น้ำอุณหภูมิเดียวกัน จะได้สีครามมากที่สุด และมากกว่า เมื่อแช่เพียง 12 ชั่วโมง ดังนั้นที่โลโจวซึ่งอุณหภูมิเฉลี่ยไม่เกิน 25 องศาเซลเซียส จึงใช้เวลาแช่ใบครามนานกว่า ส่วนห้อมใบหนากว่าคราม ที่อุณหภูมิเดียวกันจึงใช้เวลาแช่นานกว่าคราม เช่นเดียวกันกับการแช่ใบครามในน้ำที่บ้านดอนกอย จะใช้เวลาเท่ากับที่บ้านละหานน้ำ เพราะอุณหภูมิใกล้เคียงกัน แต่ใช้เวลาน้อยกว่าที่บ้านนาทุ่ง ซึ่งอากาศเย็นกว่า ส่วนซีเก้กของชาวไทขาวใช้ซีเก้กจากเตาไฟในครัว ไม่ได้เผาพิเศษดังเช่นที่ลาวและไทย ทั้งนี้เนื่องจากเตาไฟในครัวของชาวไทขาว ใช้ฟืนจากต้นไม้ แตกต่างจากเตาฟืนของไทยและลาวที่ใช้กิ่งไม้เล็กๆสอดในเตาอังโล่ แต่เหตุผลสำคัญคือ บ้านละหานน้ำและบ้านดอนกอย ผลิตผ้าย้อมครามเป็นสินค้าควบคุมคุณภาพ ทุกวันต่อเนื่องตลอดหลายปี ใช้ซีเก้กจำนวนมาก จึงต้องเผาซีเก้กเป็นพิเศษ ขณะที่ผู้ไทขาวทำผ้าย้อมครามใช้ในวิถีชีวิต ไม่ได้ทำทุกวัน

2.4 เปรียบเทียบผ้าย้อมครามผู้ไทใน 3 ประเทศ

ผู้ไทใน 3 ประเทศ ผลิตผ้าย้อมครามต่างวัตถุประสงค์ จึงผลิตผ้าต่างรูปแบบ แม้กระบวนการผลิตไม่แตกต่างกัน แต่การจัดการกระบวนการผลิตเครื่องครัดแตกต่างกัน ผู้ไทบ้านนาทุ่งตัวแทนผู้ไทในเวียดนาม คลายความจำเป็นในการผลิตผ้าคราม แต่ด้วยความเคยชิน และความเชื่อด้านพิธีกรรมจึงยังผลิตผ้าย้อมคราม โดยไม่ได้มีความสำคัญต่อสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจปัจจุบัน การผลิตผ้าย้อมครามของเขาเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่ได้อยู่ในความสนใจของชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐแต่อย่างใด ผู้วิจัยประสงค์จะซื้อเปียวและยามสีแดงของไทดำที่เดียนเบียน เจ้าของผ้าไม่สามารถตั้งราคาได้ แสดงว่าผู้ไทในสิบสองจุไท ไม่เคยซื้อ-ขายผ้าทอพื้นเมืองไม่รู้คุณค่า และประเมินราคาผ้าที่ตัวเองผลิตไม่ได้

สำหรับการผลิตผ้าย้อมครามของบ้านดอนกอยและบ้านละหานน้ำ ผลิตเพื่อเป็นสินค้า ผู้ไททั้ง 2 กลุ่มใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในกระบวนการย้อม การทอ ที่เรียนรู้จากบรรพบุรุษ รวมกลุ่มกันพัฒนารูปแบบผ้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ผลิตทั้ง 2 กลุ่มไม่ได้เลือกใช้ผ้ารูปแบบเดียวกันกับตลาด ดังจะเห็นได้จากสมาชิกกลุ่มบ้านละหานน้ำเลือกสวมใส่ชิ้นมัดหมี่ย้อมคราม ต่อหัว ต่อตีน สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีครามล้วนตามวัฒนธรรมการนุ่งห่มของตน เช่นเดียวกับสมาชิกกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย เลือกใช้ผ้าย้อมครามพื้น

เรียบ และใช้เฉพาะในโอกาสพิเศษ นั้นแสดงถึงการรักษารากเหง้าของตน แต่ใช้ภูมิปัญญาสร้างอาชีพและรายได้ ตามความจำเป็นของการดำรงชีวิตยุคปัจจุบัน

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือการตั้งกลุ่มสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมคราม ทอผ้าคราม ของผู้ไทบ้านดอนกอย และบ้านสะพาน้ำ จนสร้างผลิตภัณฑ์โดดเด่น ทั้ง 2 กลุ่ม เริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นเครือญาติกัน คุณสงบจิต มีตลาดต่างประเทศตั้งแต่เริ่ม จึงกลับบ้านเกิด แจ้างจุดประสงค์การผลิต ชักชวนญาติ 5 ครอบครัว ตั้งที่ 10 หลังได้ทุนบ้าน ท่ามกลางความไม่มั่นใจของผู้ผลิต “เจ้าสิบได้แล่นขึ้นโพนบ้อ” คือคำถามจากญาติผู้ใหญ่ แต่ความเป็นเครือญาติ การผลิตเริ่มต้นขึ้น คุณสงบจิตใช้ประสบการณ์ เคยผลิตเสื้อผ้าสำเร็จส่งออก ควบคุมการผลิต ปรับปรุงผ้า และแปรรูป ให้ใกล้เคียงมาตรฐานต่างประเทศ มีการจัดแสดงสินค้าในต่างประเทศ อย่างน้อยปีละครั้ง จ้างนักออกแบบชาวญี่ปุ่นที่เป็นตลาดใหญ่ มาประจำที่บริษัทปีละ 6 เดือน เพียง 5 ปี บริษัทขยายเครือข่ายไปยัง 1,000 ครอบครัว สร้างงานให้ประชาชนในแขวง สหวันนะเขต สาละวัน และหลวงพระบาง มากกว่า 4,000 คน ปัจจุบันมีบริษัทคู่ค้าชาวญี่ปุ่น ตั้งร้านผ้าย้อมครามทั่วโลก จนบริษัทหงทะเลหาคิลป์ ป้อนสินค้าไม่เพียงพอ บริษัทคู่ค้าต้องเปิดโรงย้อมเพิ่มที่อินเดีย

การตั้งกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย เริ่มจากญาติ 5 คนร่วมกันรับจ้างผลิตผ้าย้อมครามจากเส้นใยและลายที่ผู้ว่าจ้างกำหนด จนมีความชำนาญในกระบวนการผลิต จึงตั้งกลุ่มจากญาติเพิ่มเป็น 9 คน ผลิตผ้าย้อมคราม ขายแก่ผู้ผ่านไปมา และบอกต่อในคุณภาพและความสวยงามของผ้า จนมีพ่อค้าคนกลางจากทุกสารทิศ สั่งซื้อผ้า กลุ่มขยายรับสมาชิกถึง 45 คน ขยายโรงย้อม โรงทอ และทอผ้าตามการสั่งซื้อเท่านั้น ไม่ได้นำผ้าไปแสดงหรือขายในเทศกาลตั้งกลุ่มย้อมครามอื่น

ทั้งกลุ่มย้อมครามบ้านสะพาน้ำและกลุ่มย้อมครามบ้านดอยกอย ก่อตั้งกลุ่มจากการรวมตัวของญาติเมื่อสร้างรายได้ดี สถานะของกลุ่มมั่นคง จึงรับสมาชิกเพิ่ม โดยทั้ง 2 กลุ่มทำหน้าที่ผลิตผ้าย้อมครามตามการสั่งซื้ออย่างเคร่งครัด ซื่อสัตย์ต่อลูกค้าและวิชาชีพ ให้ได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด ซึ่งลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมผู้ไท ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเหนียวแน่น ตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่น ทุกครั้งจะย้ายเป็นกลุ่มตามหัวหน้า มีระบบสังคมวัฒนธรรมและการปกครองสืบเนื่องตามสายสกุลเครือญาติมักจะตั้งบ้านเรือนในอาณาบริเวณเดียวกัน เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน เคารพยำเกรงผู้อาวุโส มีความผูกพันกับบ้านเรือน ที่ทำกิน จนถูกมองว่า “หูดาสัน” มีความรับรู้ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนสูง เช่น เวลาผู้ไทพบกันครั้งแรกและรู้ว่าเป็นผู้ไทด้วยกัน จะพูดว่า “ผีโตเตว” หมายถึง พวกเดียวกัน นับถือผีบรรพบุรุษตัวเดียวกัน หรือลูกหลานผู้ไทที่ปฏิเสธน้ำใจผู้ใหญ่ จะถูกต่อว่า “เป็นแกวเป็นลาวมาจากไหน” หรือแม่แต่ไทดำที่บ้านด้าว ได้ยินเสียงขานหัก ลูกออกไปดูเห็นเจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคนเวียดนาม เหยียบขานหัก ผู้ไทดำหัวเราะ กลับเข้าเรือนและว่า “แกวटकขาน” ซึ่งทั้งกิริยาและน้ำเสียงบ่งบอกความเป็นคนละพวกกัน ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ภูมิปัญญาซับซ้อนถูกสั่งสมในกลุ่มผู้ไท เช่นการย้อมคราม และการทอผ้าแพรวา

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบผ้าย้อมคราม ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเลือกเส้นใย การสร้างลาย และเทคนิค การทอ พบว่าผ้าย้อมครามของผู้ไท 3 ประเทศ มีความเหมือนร่วมกันในรูปแบบผ้าพื้นฐานดั้งเดิม คือ ผ้าฝ้าย เข็มมือย้อมครามล้วน ไม่มีลวดลาย ทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอก ที่บ้านนาทุ่งยังมีลายสีขาว-น้ำเงิน ที่เกิดจากการ สลับสีของเส้นยืนและเส้นพุ่ง ที่บ้านละหาน้ำมีลายสีธรรมชาติหลายสีผสมสีครามความเข้มหลายระดับ ที่เกิด จากการสลับสีของเส้นยืนและเส้นพุ่ง เป็นส่วนมาก มีลายหมี่เพิ่มจากที่บ้านนาทุ่งไม่มี ที่บ้านดอนกอย ใช้เส้น ใยเรยอน มัดหมี่ ทอด้วยเทคนิค 4 ตะกอกเป็นส่วนใหญ่ มีลายสลับสีบ้าง บางชิ้นรวมทุกเทคนิค ขณะที่บ้าน ละหาน้ำไม่นิยมทอด้วยเทคนิค 4 ตะกอก รูปแบบผ้าที่ปรากฏเหมือนกันเนื่องจาก ผู้ไททั้ง 3 ประเทศ กำเนิดร่วม วัฒนธรรมเดียวกัน แต่ที่แตกต่างกันเพราะเป้าหมายการใช้ประโยชน์ต่างกัน บ้านละหาน้ำผลิตตามคำสั่งซื้อ ของบริษัท ที่นำไปปรับปรุงและแปรรูปส่งออกต่างประเทศ บ้านดอนกอยผลิตตามคำสั่งซื้อของผู้ค้าผ้าคน กลางที่ทำตลาดในประเทศไทย

กระบวนการย้อมครามของทั้ง 3 ประเทศ ใช้กระบวนการเดียวกัน คือ สก๊ตสีคราม นำสีครามผสมน้ำ ชี้เถ้า ย้อมผ้าฝ้าย ล้างน้ำให้สะอาด นำผ้าย้อมครามไปทอ หรือทอผ้าขาวก่อนจึงนำไปย้อม แต่มีเกร็ดความรู้ แตกต่าง ที่เป็นทางเลือกในการปรับปรุงคุณภาพของผ้าย้อมคราม ดังนี้

1. ห้อมกับครามฝักตรง ให้สีน้ำเงินเข้ม แต่ครามฝักงอให้สีน้ำเงินสด และเป็นเงา
2. การแช่ห้อมในน้ำให้ได้สีครามมากที่สุดใช้เวลามากกว่าแช่คราม การแช่ทั้งห้อมและครามให้ได้สีมากที่สุด ขึ้นอยู่กับเวลาและอุณหภูมิ ถ้าเวลาเท่ากัน อุณหภูมิสูงกว่า จะได้สีครามมากกว่า ถ้าอุณหภูมิเท่ากัน เวลา ที่เหมาะสมเท่านั้นจึงได้สีครามมากที่สุด เช่น ที่บ้านนาทุ่ง (อุณหภูมิเท่ากัน) แช่คราม 1-2 วัน แต่แช่ห้อม 2-3 วัน ขณะที่ บ้านละหาน้ำและบ้านดอนกอย อุณหภูมิใกล้เคียงกัน แต่สูงกว่าบ้านนาทุ่ง จะแช่ครามเพียงวันเดียว หรือพุดง่าย ๆ บ้านนาทุ่งอากาศเย็นกว่าจึงแช่ครามนานกว่าบ้านละหาน้ำและบ้านดอนกอย
3. แต่ละที่จะมีเกร็ดความรู้เกี่ยวกับการทำให้สีครามติดแน่น ไม่ลอกหลุด เช่น ผู้ไทดำ แช่ผ้าย้อมครามใน น้ำต้มมะเข่า ผู้ไทบ้านละหาน้ำแช่ผ้าย้อมครามในน้ำปูนใส ส่วนผู้ไทบ้านดอนกอยเก็บสีส่วนเกินของผ้าย้อม คราม นำกลับมาใช้ใหม่

ความรู้จากงานวิจัยที่ผู้ผลิตผ้าย้อมคราม และผู้เกี่ยวข้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

- 1) เป้าหมายการใช้ประโยชน์จากผ้าย้อมครามแต่ละรูปแบบ
- 2) กลุ่มผู้บริโภคผ้าย้อมครามแต่ละรูปแบบ
- 3) ความแตกต่างในเทคนิค ทั้งย้อมและทอ ทดลองใช้ เพื่อลดต้นทุน หรือเพิ่มผลผลิต
- 4) ใช้ความรู้อธิบายความพิเศษของผ้าย้อมครามแก่ผู้บริโภค ให้เข้าใจคุณค่าผ้าย้อมคราม

5) ฟื้นฟูการปลูกหม้อมในป่าสงวน พื้นที่ภาคเหนือของไทย เพื่อนำมาใช้ปนกับครามฝงอ ให้ย้อมผ้าได้ สีสน้ำเงินเข้มและเป็นเงา

6) ส่งเสริมและพัฒนาผ้าย้อมคราม บนฐานข้อมูลที่ถูกต้อง รอบด้าน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

7) ใช้ข้อมูล สถานการณ์ผ้าย้อมครามทั้ง 3 ประเทศ กำหนดแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับ ศักยภาพ วิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ทั้งของผู้ผลิตและผู้บริโภค

3.2 ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปวิจัยต่อยอด

1. สร้างรูปแบบผ้าขึ้นมาใหม่ โดยผสมเทคนิคต่างๆที่พบจากงานวิจัยนี้ วิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคหลายกลุ่ม จะได้รูปแบบผ้าทางเลือกตามสมัยนิยม
2. ตามหา “มะเบ้าคืออะไร” ศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ถิ่นกำเนิด วิธีขยายพันธุ์ และการใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ
3. วิจัยเชิงทดลอง ทดสอบสมมุติฐาน “แช่ผ้าย้อมครามในน้ำต้มมะเบ้า ก่อนล้างให้สะอาด ทำให้ผ้า สีสปล่อน บ่ม่า แสง ”